

LITERATURA, KNJIŽEVNOST, SLOVSTVO

Literatura je celota pisnega izročila nekega ljudstva, naroda, družbe. Glede na temo ločimo več vrst literature: naravoslovno, tehniško, sociološko, kuharsko, poučno, leposlovno ...

Književnost je leposlovna literatura, zapisana v knjigah.

Slovstvo je sleherno (zapisano ali nezapisano) besedno ustvarjanje naroda.

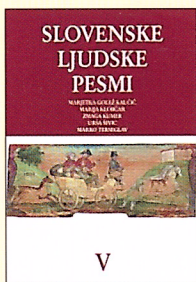
SLOVSTVO PO IZVORU

Ljudsko slovstvo

Besedne umetnine so nastajale med ljudstvom in se ustno prenašale iz roda v rod. Zapisali so jih šele pozneje. Imena avtorjev so se izgubila. Prevladovalo je pesništvo. Pesmi so pogosto povezovale z napevom. Proze je bilo manj (*pravljice, bajke, pripovedke, basni, legende, pregovori, reki in uganke*), še manj je bilo najbrž dramatike. Za jezik ljudskega slovstva so značilna ponavljanja (*pleši, pleši*), pomanjševalnice (*mizica, deklica*), posebitve (*Pes ga je vprašal ...*), starinski izrazi – arhaizmi (*gosli*), narečni izrazi, ljudska števila (3, 7, 9, 10, 12), stalni ukrasni pridevki (*rdeča, zlato*), pretiravanja (*močan, da bi gore premikal*).

Umetno slovstvo

Leposlovna besedila, katerih imena avtorjev so znana, imenujemo umetno slovstvo.

Zbirka slovenskih ljudskih pesmi

V Sloveniji izide letno približno 4000 knjig

SLOVSTVO PO OBLIKI

Slovstvo v vezani besedi je značilno za poezijo. Zgrajen verzov in kitic. V preteklosti je poezija pomenila enakomerni poredje poudarjenih in nepoudarjenih zlogov, danes je me nje ritma lahko tudi neenakomerno.

Slovstvo v nevezani besedi označuje neritmičen govor; ijemo ga tudi **pripovedništvo** ali **proza**. Značilno je za pripobesedilo, pojavlja pa se tudi v pesništvu in dramatiki.

SLOVSTVO PO VSEBINI

Lirika

Lirske pesmi so izpovedne, avtorji prek njih izpovedujejo, izjo svoja čustva in občutja, razpoloženja, razmišljanja. Fpiše o tem, kar čuti.

Epika

Epika pripoveduje o nekem dogodku, dogajanju; avtor pripovoa tem, kar je zunaj njega.

Dramatika

V dramatiki se na poseben način povezujeta proza in poezija. Njen temelj je dialog ali dvogovor (pri monologu je to pogoj samim seboj). Klasična drama je zgrajena v skladu z dramskim trikotnikom (str. 8). Besedilo je razdeljeno na vloge in je namenjeno za odrske, televizijske ali radijske predstave.

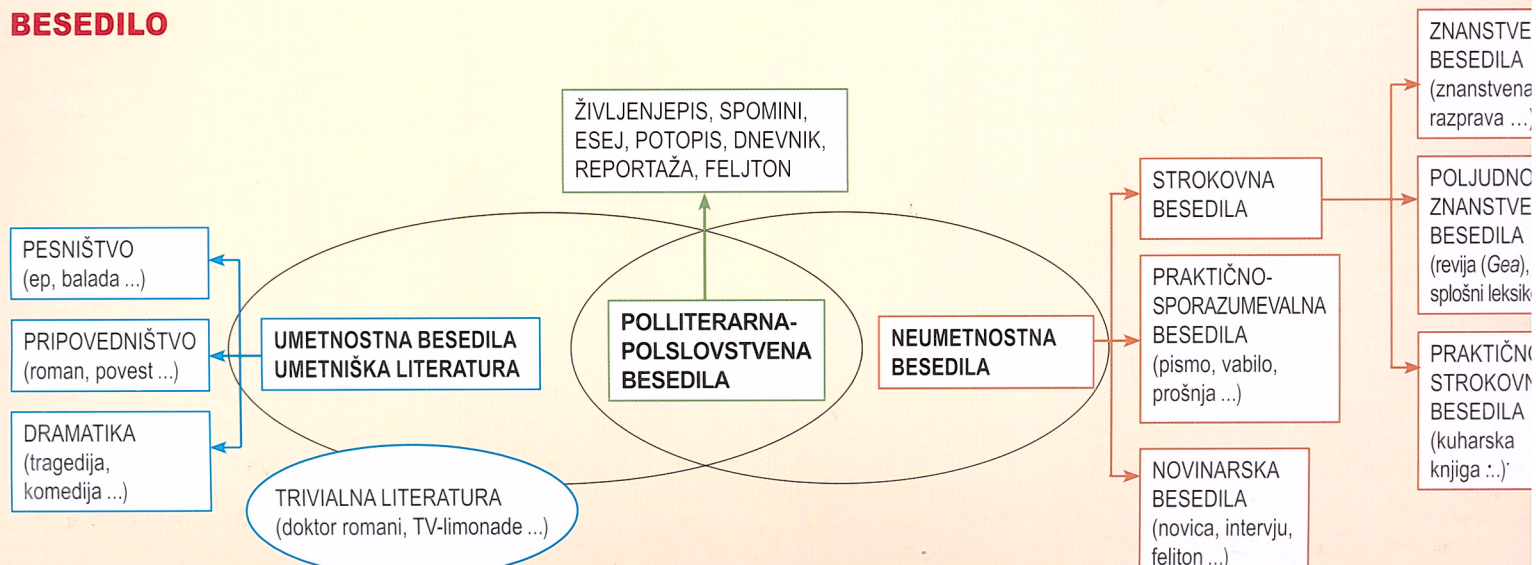
LITEORIJA

ZBIR LITERARNE TEORIJE ZA VIŠJE RAZREDE OSNOVNE ŠOLE

Književne zvrsti

Literarna sredstva

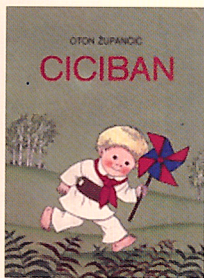
BESEDILO

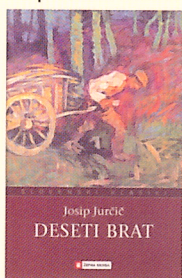
Umetnostna besedila navadno nimajo praktičnega namena. Lahko so vzeta iz stvarnosti, lahko so predelana ali domišljajska. Predvsem pa je pomembno, kako je kaj povedano (le-pota besede). Bralci si jih lahko različno razlagajo, eden izmed njihovih namenov je vpliv na bralca, saj se le-ta vživlja v besedilo in ga podoživlja. Umetnostna besedila delimo na **pesništvo** (Oton Župančič: *Ciciban*), **pripovedništvo** (Josip Jurčič: *Deseti brat*) in **dramatiko**. (A. T. Linhart: *Matiček se ženi*)

Pesništvo

O. Župančič: *Ciciban*

Pripovedništvo

J. Jurčič: *Deseti brat*

Dramatika

A. T. Linhart: *Matiček se ženi*

Trivialna literatura je ustvarjena po okusu širokega ali ciljnega bralskega kroga. Želi ga predvsem zabavati. Poskuša pričarati sanjski svet, ki bralcu omogoča beg iz stvarnosti. Zajema širok razpon besedil z raznoliko umetniško vrednostjo. Mejo med umetniškim delom in literarno plažo (množično literaturo, šundom, kičem) ocenjevalci postavljajo različno (*ljubezenski romani, doktor romani, detektivke* ...).

Polliterarna (polslovstvena) besedila so besedila z umetnostnimi in neumetnostnimi prvini. Zraven umetnostnih imajo praktične, strokovne in druge neumetnostne namene. Mednje uvrščamo: življenjepisa, dnevnik, reportažo, potopis, esej, podlistek.

Življenjepis (biografija) in avtobiografija (lasten življenjepis)

Življenjepis je besedilo, v katerem so navedeni glavni podatki iz življenja opisane osebe. Podani so lahko uradno, lahko pa so tudi literarno oblikovani. (Valentin Vodnik: *Rokopisna avtobiografija*)

Spomini (memoari)

Spominski zapisi lastnih doživljanj so pogosto povezani z zgodovinskimi dogajanjem in osebami ter pogosto literarizirani. (Ruda Jurčec: *Skozi luči in sence*)

Dnevnik je zapis dogodkov, razmišljanj, čustvovanj nekega dne, obdobja. Ločimo osebne in poslovne dnevnike. (Ana Frank: *Dnevnik*, Edvard Kocbek: *Tovarišija*)

Edvard Kocbek: *Tovarišija*

Reportaža je sestavek, v katerem avtor na temelju dejstev in svojega opazovanja poroča o nekem dogodku. Reporter daje odgovore na vprašanja *kdo, kaj, kje, kdaj, kako* in *zakaj*. Je na meji med novinarsko in leposlovno zvrstjo, saj ji je dovoljeno nekaj avtorske ustvarjalnosti. (Ernest Hemingway)

Potopis je poročilo o potovanju, pokrajinah, prebivalcih, kulturi dežele. Avtor je hkrati popotnik in potopisec. Potopisi so različnih vrst (turistični, leposlovni, planinski, kulinarčni, vojaški, pomorski ...). (Branko Gradišnik: *Strogo zaupno na Irskem*, Evald Flisar: *Popotnik v kraljestvu senc*)

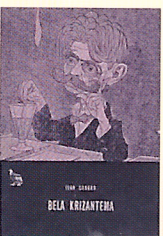
B. Gradišnik: *Strogo zaupno na Irskem*

Esej

Esej je literarno ali polliterarno besedilo, ki obravnava različne teme, od znanstvenih, literarnih do filozofskih. Je manj znanstven, a bolj subjektiven kot razprava. (Ivan Cankar: *Bela krizantema*, Oton Župančič: *Slovenci in Jugoslovani*)

Podlistek (feljton)

Podlistek je zabavno, kramljajoče pisanje v časopisu o dogodkih iz kulturnega, političnega, družab-

Ivan Cankar: *Bela krizantema*

Neumetnostna besedila posredujejo resnični preverljivi podatke o dogajanju, svetu. Navadno so enopomenski imajo praktičen namen. Delimo jih na strokovna, praktično-razumevalna in novinarska besedila.

Strokovna besedila so pisana v strokovnem jeziku, s strokovnimi izrazi (termini). Namenjena so lahko začetniku ali strokovnjaku obsegajo vsa področja od tehnike do filozofije. Ločimo znanstvena besedila, ki so napisana v zahtevnem znanstvenem jeziku so namenjena ozkemu krogu strokovnjakov določenega področja (*znanstveni članki, razprave*). Poljudnoznanstvena besedila bujejo znanstvena dognanja, ki so poenostavljena in prirejena širokemu krogu bralstva (*revija Gea, enciklopedije*). Praktično-strokovna besedila vsebujejo praktične napotke za neko strokovno področje (*kuharska knjiga – Marja Božič: Božanske sladice, knjiga prve pomoči, knjiga o modelarstvu*).

Praktično-sporazumevalna besedila imajo praktične namene – namenjena so sporazumevanju med ljudmi. Mednje uvrščamo *prošnjo, vabilo, razglednico, pismo, opravičilo, obvestilo, prijavnico, naročilnico, vozni red, jedilni list, vremensko napoved* ...

Novinarska besedila ustvarjajo novinarji za potrebe časnikov, revij, radia, televizije in svetovnega spleta. Zanje je značilen novinarski jezik, podajanje dejstev, *iskanje senzacij, dopadljivi naslovi*. Taka besedila so *časopisna novica ali vest, novinarska reportaža, novinarska anketa* ...

Marja Božič: *Božanske sladice*

Vremenska napoved

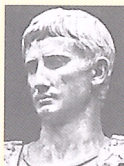

Slovenski dnevi

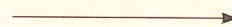
PREDJEZIKOVNE PRVINE – PRIPOMOČKI ZA ANALIZO LITERARNEGA DELA

Snov

Besedni ustvarjalec (pesnik, pisatelj, dramatik) poišče snov v sničnosti, zgodovini, slovstvu, lahko pa je plod njegove domišljije. Obstajala je pred nastankom umetnostnega besedila; avtor jo je izbral in jo preoblikoval v temo ali motiv. (Primer: *zgodovina, osebnost Julija Cezarja je bila snov za Shakespearovo dramo*)

Julij Cezar

William Shakespeare: *Julij Cezar*

DOGODKI IZ PRETEKLOSTI + DOGODKI IZ ŽIVLJENJA + DOMIŠLJIJA → LITERARNO DELO

OSEBE

ČAS

KRAJ

DOGAJANJE

LITERARNO DELO

Tema

V temi besedila **avtor snov iz stvarnosti predela v temo besede**. Tema je lahko **ljubezenska** (govori o ljubezni), **socialna** (govori o tujih življenjskih razmerah, revščini), **domovinska** (govori o domovini), **zgodovinska** (opisuje zgodovinske dogodke, osebe), **razmišljujoča** ali **refleksivna** (vključuje razmišljanja in čustva ustvarjalca) ...

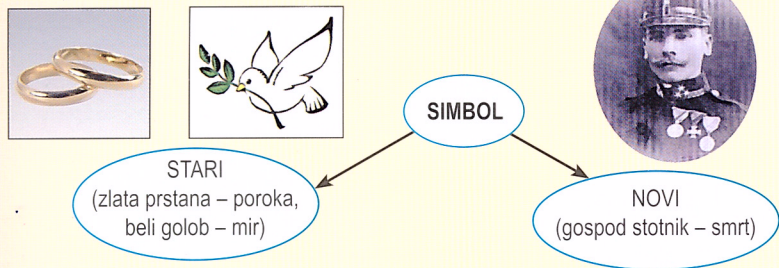
Motiv je vsebinska enota, o kateri govori besedilo. Bralec pri do njega z abstrakcijo ali s primerjavo različnih literarnih del, se lahko isti motiv pojavlja v različnih delih.

Ideja nam pove, kaj nam sporoča literarno delo.

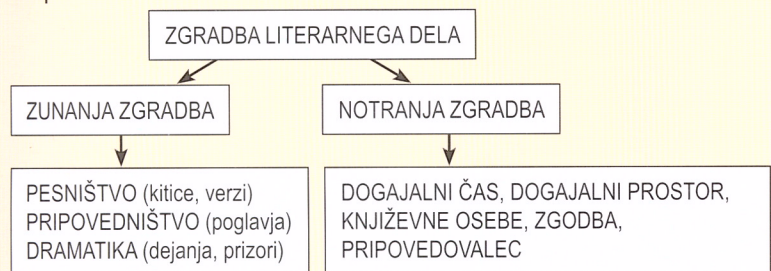
Simbol

Ustvarjalci v literarnih delih pogosto uporabljajo simbole. Simbol deluje na dveh ravneh; osnovni in višji. Poznamo tradicionalne simbole (*žena s koso = smrt*) in simbole, ki jih avtorji ustvarjajo na novo (*gospod stotnik = smrt (Ivan Cankar)*).

Zgradba literarnega dela

Zunanja zgradba literarnega dela je bralcu vidna že na pogled. Da bi jo določil, mu ni treba brati vsebine zapisanega besedila. Pesništvo je razdeljeno na kitice in verze, pripovedništvo je razdeljeno na poglavja, dramsko delo se deli na dejanja in potem še na prizore.

Notranja zgradba literarnega dela vsebuje dogajalni čas, dogajalni prostor, književne osebe, zgodbo in pripovedovalca.

Dogajalni prostor nam poda **kraj dogajanja** literarnega besedila. (KJE?)

Dogajalni čas nam pove **čas dogajanja**, pripovedovanja. (KDAJ?)

Zgodba (fabula) obsega **vsebino dogajanja**. Kadar si dogodki sledijo od začetka do konca pripovedi, je **sintetična**, kadar pa začnemo pri koncu, je **analitična**. (KAJ?) Fabula je kratka in strnjena vsebina literarnega dela.

Književne osebe (junaki) so najpogosteje izmišljeni **ljudje**, lahko tudi živali, predmeti, pojmi ..., **ki nastopajo v besedilih**. Če so nosilke dogajanja, so glavne osebe, drugače so stranske. Ustvarjalec označi osebe po zunanjih in notranjih lastnostih, delno pa se osebe razkrivajo s svojim govorjenjem, kretnjami, z izrazom in z dejanji; tako jih lahko socialno, etično, psihološko ... okarakteriziramo. (KDO?)

Pripovedovalec je tisti, ki pripoveduje o dogodkih, osebah, čustvih. Literarno delo je lahko pisano v prvi ali tretji osebi, včasih pa celo v drugi. Pripovedovalec je avtor sam ali kdo drug. Kadar govori avtor o lastnih doživetjih, je **osebni pripovedovalec**, če govori kdo v avtorjevem imenu, je umetni, **izmišljeni pripovedovalec**. Lahko se pojavi celo **neosebni/brezosebni pripovedovalec** (kamera). **Vsevedni pripovedovalec** ve vse. **Lirski pripovedovalec** izpoveduje svoja čustva.

KNJIŽEVNE ZVRSTI IN VRSTE

Pesništvo, proza, dramatika

PESNIŠTVO

Delitev po izvoru

Ljudske pesmi so nastajale v prejšnjih stoletjih, ko so ljudje ob skupnem delu (ličkanju, preji, trgatvi, žetvi ...) in praznovanju tudi skupaj prepevali. V 18. stol. so jih zapisovalci začeli zbirati in izdajati ljudske pesmarice. Nekaj ljudskih pesmi: *Oblaki so rudeči, Čuk se je oženil, Barčica po morju plava ...*

Delitev po načinu podajanja teme

Lirska pesem izpoveduje čustva avtorja.

Epska pesem pripoveduje o **določenem dogodku, dogajanju**

Delitev po tematskih značilnostih

Ljubezenska pesem	Izpoveduje ali opisuje ljubezen. (Niko Grafenauer: <i>Ljubezen</i>)
Domovinska pesem	Opisuje ljubezen do domovine, domotožja (Simon Gregorčič: <i>Soči</i>)
Socialna pesem	Opisuje socialne razmere in opozarja na (Srečko Kosovel: <i>Starka za vasjo</i>)
Razpoloženska pesem	Ustvarja ali opisuje razpoloženje. (Simon Jenko: <i>Po slovesu</i>)
Miselna (refleksivna) pesem	Razmišlja o ljudeh, medsebojnih odnosih življenju. (Tone Pavček: <i>Preproste besede</i>)
Impresionistična pesem	Opisuje bežen, trenuten vtis. (Josip Murn: <i>V daljavi</i>)
Kmečka pesem	Govori o kmečkem človeku, življenju. (Josip Murn: <i>Pesem o ajdi</i>)
Satirična pesem	Zbada kakega človeka, opozarja na določen problem v družbi. (France Prešeren: <i>Apel in če</i>)

Delitev pesmi po vrstah ali zvrsteh

Balada je epska pesem o dogodku mračnega značaja z nesnim ali s tragičnim koncem. Zgrajena je v obliki dramskega trinitika (napeto dogajanje), v njej nastopa malo oseb. Snov je v. iz zgodovine, starokrščanstva, pripovedk in bajk. Ločimo romantične (v njih nastopajo nadnaravne sile) in realistične balade.

Nekaj najlepših slovenskih ljudskih balad:

Desetnica, Mlada Breda, Lepa Vida ...

Prva slovenska umetna balada je *Povodni mož Franceta Prešerna*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 RIMA
 | Od **l**nekdaj **l**epel sol **l**jubljanke **l**lovele, **a**
 U _ U U _ U U _ U U _ U
 AMFIBRAH AMFIBRAH AMFIBRAH AMFIBRAH

al lepši od Urške bilo ni nobene, **b**
nobene očem bilo bolj zaželene **b**
ob času nje cvetja dekleta ne žene. **b**
Ko nárbolj iz zvezd je danica svetla, **c**
narlepši iz deklic je Urška bila. ... **c**

Verz: 12 zlogov
 Verz: 4-stopični a
 Stopica: amfibrah
 Kitica: 6-vrstična (

Balade je pisal tudi *Anton Aškerc*.

Ep je daljša epska pesnitev v privzdignjenem slovesnem jeziku. Epi so junaški, viteški, zgodovinski, verski, mitološki, bajeslovni. Opisujejo usodne boje in dejanja junakov ter bogov.

(Homer: *Iliada, Odiseja; Petar Petrović Njegoš: Gorski venec*)

Slovenci nimamo pravega epa, še najbolj se mu je približal *Prešeren s Krstom pri Savici*.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 RIMA
 | Valj **h**un, **s**in! Kaj **t**ilmairal, **b**oj **k**ri **v**alvi **i**
 U _ U _ U _ U _ U
 JAMB JAMB JAMB JAMB JAMB

že dolgo bije za krščansko vero, **b**
z Avreljam Droh se več mu v bran ne stavi; **a**

Verz: 11 zlogov
 Verz: 5-stopični ja
 Stopica: jamb
 Kitica: 3-vrstična (

končano njuno je in marsiktero **b**
življenje, kri po Kranji, Koratani **c**
prelita napolnila bi jezéro. ... **b**

Gazela je pesniška oblika orientalskega izvora, ki mnogo opeva ljubezen. Ima šest do trideset verzov in ni deljena na kitice. Ritem ni predpisan, rima je v obliki nizanja biserov na ogled (aa ba ca ča ...). Vsebuje refren, pogosto tudi notranjo rimo. (France Prešeren: *Gazele, Dragotin Kette: Gazela*)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 RIMA
 |A| bol ka|l| poginalol selmel, kdor| ga| selje, sam ne ve|; a
 U U U U U U U U U U U U U U U U
 TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ
 Nepopoln (katalektičen) verz

kdor sadi drevo, al bóde zréd'lo véje, sam ne ve. a
 Se pod stropam néba trudi let' in dan nomad; b
 al pa konec leta bóde kaj prireje, sam ne ve. a
 In kupec po sveti hodi, al pa kaj dobička b, a
 za blago kadar gotove dnarje šteje, sam ne ve. a
 In vojšak, ki ga trobenta vabi med kanonov grom, c
 kaj plačilo bo vročine, ran in žeje, sam ne ve. a
 Lej! tak pevec teh gazelic, al jih bereš tí, al ne, d
 al pri njih srce ledeno se ogréje, sam ne ve. a
 In al veš, de tí ga vnemaš, tí mu pevski ogenj daš, e
 al se smel bo razodeti saj pozneje, sam ne ve. a
 (F. Prešeren: Gazela VI)

NOTRANJA RIMA REFREN

Verz: 15 zlogov
 Verz: 7-stopični trohej
 Stopica: trohej
 Kitica: 12 vrstic

Glosa je španska pesemska oblika, sestavljena iz štirih desetvrstičnic; zadnji rimani verzi so zgoščeni v geslo ali moto, ki je v bistvu sporočilo pesmi. Verz je 4-stopični trohej, rima si sledi v posebnem zaporedju (cčcccddeea). France Prešeren: Glosa

1 2 3 4 5 6 7 8 9 RIMA 1. KITICE RIMA MOTA
 »Slep je, kdor se s petjam ukvarja, a
 U U U U U U U U U U U U U U U U
 TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ
 Nepopoln (katalektičen) verz

Kranjec moj mu osle kaže; b
pevcu vedno sreča laže, b
on živi, umrje brez dnarja.» a

Le začniva pri Homéri, c
 prosil reva dni je stare; c
 mraz Ovidja v Pontu tare; c
 drugih pevcov zgodbe beri; c
 nam spričuje Alighieri, c
 kako sreča pevce udarja; d
 nam spričujeta pisarja d
 Luzijade, Don Kihota, d
 kákošne Parnasa póta – d
slep je, kdor se s petjam ukvarja. ... 1. VERZ MOTA a

Verz: 9 zlogov
 Verz: 4-stopični trohej
 Stopica: trohej
 Kitica: 10-vrstična (decima)

Himna je bila prvotno zahvalna pesem bogovom, bogu, svetnikom. Danes ima javno funkcijo, saj je simbol države, organizacije ali gibanja. Je uglasbena in jo poslušamo ali pojemo stoje. Slovenci smo 7. kitico Prešernove Zdravljice izbrali za svojo državno himno.

Likovna pesem (carmina figurata) je oblika pesmi, ki že na pogled predstavlja neko podobo, lik. Prešernova Zdravljica je sestavljena iz 8 kitic, razporejenih v obliki čaš (4 daljši verzi, 2 krajša verza, 1 daljši verz). (France Prešeren: Zdravljica)

Popevka (song) je pesem, ki je namenjena petju ob glasbeni spremljavi. (Gregor Strniša: Orion)

Romanca je epska pesem španskega izvora. Opeva boje in druge znamenite dogodke iz srednjeveške zgodovine ter ljubezen plemstva. Snov romance je lahkotna in večinoma ljubezenska, konec je spravljiv. Po obliki pesem ni razdeljena na kitice, ampak na smiselne odstavke. Verze sestavljajo 4-stopični troheji, konci so ubrani v samoglasniški stik – asonanco.

France Prešeren: Turjaška Rozamunda

1 2 3 4 5 6 7 8 ASONANCA
 |Hrast| stoji lv turjaškeml dvórlj, a
 U U U U U U U U U U U U U U U U
 TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ TROHEJ

vrh vzdiguje svoj v oblake, b
 v sencí pri kamnitni mizi, a
 zbor sedi gospode žlahtne, b
 ker Turjačan spet gostuje, b
 Rozamundine snubače. ... b

Verz: 8 zlogov (španski osmerek)
 Verz: 4-stopični trohej
 Stopica: trohej
 Kitica: so različno dolge

Sonet je izvorno italijanska pesniška oblika, ki je zgrajena iz 14 kitic. Prvi dve sta štirivrstičnici (kvartini), drugi dve sta trivrstičnici (tercini), skupaj je torej štirinajst verzov. V prvih dveh je rima (oklepajoča) ali abab (prestopna), v trivrstičnicah rima ni st določena. Verz je italijanski enajsterec (endekasilabo), sto je jamb, redkeje trohej. (Francesco Petrarca, France Prešeren: Dragotin Kette, Milan Jesih)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 RI
 |O| Vrba! srečnal, dragal vasl dolmača, RI
 U U U U U U U U U U U U U U U U
 JAMB JAMB JAMB JAMB JAMB Nadštevilični verz

1. kitica: 4-vrstična (kvartina)
 kjer hiša mojega stoji očeta;
 de b' uka žeja me iz tvoj'ga svéta
 speljala ne bila, golj'fiva kača!

2. kitica: 4-vrstična (kvartina)
 Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
 vse, kar srce si sladkega obeta;
 mi ne bila bi vera v sebe vzeta,
 ne bil viharjov nótranjih b' igrača!

3. kitica: 3-vrstična (tercina)
 Zvestó srce in delavno ročico
 za doto, ki je nima milijonarka,
 bi bil dobil z izvoljeno devico;

4. kitica: 3-vrstična (tercina)
 mi mirno plavala bi moja barka,
 pred ognjam dom, pred točo mi pšenico
 bi bližnji sosed vároval – svet' Marka.
 (F. Prešeren: O Vrba)

Verz: 11 zlogov (italijanski enajsterec)
 Verz: 5-stopični jamb
 Stopica: jamb

Alpska poskočnica je oblika pesmi, pri kateri je kitica sestavljena iz 3 ali 4 verzov, v njih je amfibraška stopica. (Valentin Vodnik: Moj spomenik)

Elegija (žalostinka) – V grški literaturi je za elegijo veljala v daljša pesem v elegijskih distihih. Pozneje pomeni pesem z stno vsebino. (France Prešeren: V spomin Matije Čopa)

Epigram (puščica) je kratka, ponavadi enokitična pesem, šaljiv, duhovit, včasih tudi oster, zbadljiv način govora o neki stvari, dogodku. (France Prešeren, Janez Menart)

Epitaf je besedilo na nagrobniku.
 Življenje celo sprt, nestalen,
 miru resnice, sreče je iskal –
 njegov bil smoter temen, dalje
 umel ga ni, zato je pal.
 (epitaf J. Murnu Aleksandrovi)

Prastari ribnik,
iz njega skoči žaba
 – zvok vode.
 (Macuo Bašo)

Haiku je 3-vrstična japonska pesniška oblika iz petih (1. verz), se (2. verz) in petih (3. verz) zlogov. Zanj je značilna zgoščena vsaka popolnost.

Konstruktivistična pesem je sestavljena iz neobičajnih pesniških elementov (besed, verzov, časopisnih naslovov, enačb, fori), ki, združeni v celoto, učinkujejo z novim, samostojnim sporočjem. (Srečko Kosovel: Kons. x)

Podoknica (serenada) je bila v 12. in 13. stoletju pesem prastarskih trubadurjev, pozneje se je poimenovanje uporabljal ljubezenske osebno izpovedne (pogosto uglasbene in sprem s kitaro) podoknice v Italiji in Španiji.

Psalm je pesniška oblika iz Stare zaveze. V prenesenem pomenu je to pesem v svobodni, himnični obliki, ki govori o vzvišenih ali religiozno-filozofskih temah. (Biblija: Visoka pesem)

Akrostih je povezava začetnic posameznih verzov v pesmi, ki prinese določeno pesnikovo misel. (France Prešeren: Sonetni venec → Primicovi Julji)

Delitev proze po vrstah ali zvrsteh

Anekdota je kratka, duhovita in značilna zgodbica o znamenitem človeku ali dogodku. Sorodna je humoreski, vendar je pogosto krajša in pripoveduje o resnični osebi, humoreska pa o izmišljeni.

Bajka (mit) je domišljajska ljudska pripoved o bogovih in skrivnostnih bitjih, starih verovanjih, nadnaravnih silah. Nastala je v poganski dobi, ko si ljudje mnogokrat niso znali razložiti naravnih pojavov. Slovenska bajeslovna bitja so kurent, vile (rojnice, sojenice), volkodlaki, škrti, vedomci, žalik žene ... Slovenci nimamo mita, saj v naših pripovedih ne nastopajo bogovi, zato tovrstne pripovedi imenujemo bajke. Kraj dogajanja je v bajki določen, čas je le nakazan. V Evropi imajo najpogolnejše ohranjene mite stari Grki in Rimljani. (Janez Trdina: *Bajke in povesti o Gorjancih*)

Janez Trdina:
Bajke in povesti
o Gorjancih

Basen je kratka poučna pripoved, ki prek opisa živalskega in rastlinskega sveta izpelje splošno življenjsko resnico ali nauk za človeka. Večinoma je le-ta izražen na koncu, včasih ga mora bralec poiskati sam. Živali in rastline so posebjene in imajo tipične značajske lastnosti (hudoben volk, sladkosneden medved ...). (Ezop, Ivan Andrejevič Krilov: *Volk in jagnje*; Fran Erjavec)

I. A. Krilov: Basni

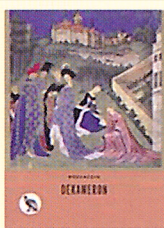
Črtica je kratko impresionistično pripovedno delo. Imenujemo jo tudi podoba, skica, vinjeta (Cankar). Ime označuje obris dogodka, pripoved brez prave zgodbe; važno je vzdušje, ideja, poanta. Razširila se je konec 19. stoletja. (Ivan Cankar, Zofka Kveder) Posebna oblika črtice je **slika**, nekoliko daljša pripovedna oblika, avtor je poročevalec, ki nam realistično slika neki dogodek, življenje določene osebe. (Ivan Tavčar, Janko Kersnik)

Humoreska je vedra, kratka šaljiva pripoved v prozi. Konča se s komičnim preobratom ali poanto. Lahko je **položajna** (komičnost je izražena s položajem ali situacijo), **značajska** (komičnost je izražena z značajem oseb) ali **besedna** (komičnost je izražena z besedami). (Josip Jurčič: *Kozlovska sodba v Višnji Gori*, Miha Mate: *Široka usta*)

Josip Jurčič: Kozlovska sodba in druge zgodbe

Novela je krajša pripoved iz stvarnega življenja, zaokrožena okrog enega dogodka (ali več dogodkov) in maloštevilnih oseb. Bistvena je označitev osrednje osebe. Pogosto je zgrajena v smislu dramskega trikotnika, zaplet in razplet sta presenetljiva in učinkovita. Lahko se izteče tragično ali komično. (Giovanni Boccaccio: *Dekameron*, Ciril Kosmač, Prežihov Voranc: *Solzice*)

G. Boccaccio: Dekameron

Povest po obsegu uvrščamo med novelo in roman, v njej je manj oseb in dogodkov kot v romanu, je manj enotna kot novela, njena zgodba se vrti okoli enega dogajanja, ki je razvejano. Ime se je uveljavilo za popularne, po ljudskem okusu narejene pripovedi, ki imajo večidel poučen, moralističen ali zabaven namen. Prva slovenska povest je Ciglerjeva *Sreča v nesreči*. Avtorji mladinske ustvarjalnosti tudi danes pogosto pišejo v obliki mladinske povesti. (Josip Jurčič: *Jurij Kozliak – slovenski janičar*, Ivan Tavčar: *Cvetje v jeseni*, Janko Kersnik: *Jara gospoda*)

Ivan Tavčar:
Cvetje v jeseni

Pravljica je izmišljena krajša pripoved o čudežnih in fantastičnih dogodkih, predmetih ali sposobnostih nastopajočih. Zanj je značilen pravljичni svet, ki vsebuje ostro mejo med dobrim in zlim; slednje je vedno kaznovano, dobro pa nagrajeno. Osebe so ozna-

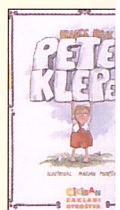
pastorke), pojavljajo se ljudska števila (3, 7, 9, 10, 12), čas in dogajanja sta nedoločena (nekoč, za devetimi gorami), začetki konci so podobni (Nekoč je živela ..., potem sta srečno živela konca svojih dni), nastopajo pravljичni predmeti (čarobna piščica s čudežno močjo, pravljичna bitja (čarovniki, palčki ...), osebe poimenovane nedoločeno (kralj, princesa ...) ali imajo pravljичna imena (Sneguljčica ...), narava je vsemogočna. Pravljice la-

Ela Peroci:
Muca Copatarica

Pregovori in reki so kratke ter jedrnatе ljudske modrosti; izražajo nauk, življenjsko modrost, izkušnjo, moralno pravilo.

Pripovedka je pripoved o čudovitih, nenavadnih dogodkih, resničnih zgodovinskih osebah ali izmišljenih junakih. Kraj in čas sta pogosto določena. Ljudje so s prenašanjem pripovedk na mlajše rodove ohranjali pomembne dogodke lastne zgodovine. Vrste pripovedk: zgodovinske (*Kralj Matjaž*), junaške (*Peter Klepec*), razlagalne (*Cerkniško jezero*), živalske in rastlinske (*O ajdi*).

F. Bevč: Peter Klepec

Roman je motivno in tematsko raznolika, obsežna pripovedna zvrst. Poznamo zgodovinske, vojne, pustolovske, kriminalne, viteške, znanstvenofantastične, družinske, socialnokritične, mladinske, meščanske, ljubezenske romane. Razdeljen je na poglavja, dogajanje je zapleteno in razčlenjeno. Glavna oseba je prikazana v raznih situacijah, starostih in dogodkih. Ob njej se pojavlja še veliko drugih oseb in dogodkov. (Josip Jurčič: *Deseti brat*, Ivan Tavčar: *Visoška kronika*, Ivan Cankar: *Na klancu*)

Ivan Tavčar:
Visoška kronika

Strip je pripoved v sliki in besedi, razdeljena na posamezne prizore (okvirčke), ki se navezujejo in pomensko nadaljujejo. Besedilo je v oblačkih, včasih ga sploh ni, drugič ga nadomeščajo razni znaki (žarnica, zvezdice ...). Stripi najpogosteje obravnavajo znanstveno fantastiko, detektivske zgodbe, pustolovščine, zgodovino, otroške junake ... Znani stripi: *Miki Muster: Zvitorepec*, *Uderzo* in *Goscini: Asterix in Obelix*.

Miki Muster:
Pustolovščine Zvitorepec
Trdonje in Lako

Uganka je kratko besedilo, ki v dvoumni, zaviti obliki podaja značilnost določenega predmeta, pojava, osebe, ki ga/jo je treba uganiti.

Šviga, švag
čez dva pra
Kaj je to?
(V. Vodnik: Me)

Aforizem je kratka duhovita domislica, ki (včasih pretirano) izrazi neko spoznanje. (Žarko Petan)

Legenda je prvotno pomenila branje zgodbe iz življenja svetnih oseb; pozneje so legende postale zgodbe o krščanskih svetih oseb (Matija Valjavec)

Pridiga je religiozna oblika govora s prižnice, povezana z oznanjevanjem in razlaganjem cerkvenega nauka ter moralnim poučevanjem. (Janez Svetokriški: *Sveti priročniki*)

Satira je posmehljiva in zbadljiva kritika oseb, slabosti, družbe in političnih razmer, vezana na humor. (Ivan Tavčar)

Šala (vic) je kratko duhovito besedilo, ki zabava z nenadnim miselnim preskokom. Šale nastajajo vsakodnevno, z ljudskim izročilom jih povezuje dejstvo, da avtor ni znan.

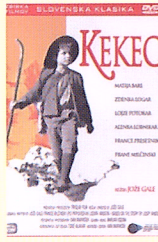
DRAMATIKA

Delitev dramatike po vrstah ali zvrsteh

Gledališka predstava je dramsko delo, ki je prirejeno za gledališče in odigrano v njem.

Filmski scenarij

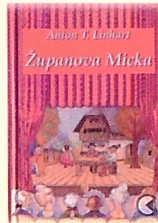
Film je samostojen umetniški medij, ki je literarno zapisan v obliki **scenarija**. V njem so napisana besedilo in navodila za izdelavo (glede prizorišča, govora, gibanja oseb, glasbe ...) filma. (Ivan Ribič: *Srečno, Kekec*)

Jože Gale: Kekec

Komedija (veseloigra) je dramska zvrst, ki se po notranji zgradbi, stilu in ritmu (napisana je v verzih ali v prozi) ne razlikuje od drugih dramskih del. Dogajanje je veselo, smešno, komično se zaplete in srečno razplete. Smešnost temelji na značajih oseb, situaciji, besedah. Poznamo več tipov komedij: veseloigra, farsa, burka, satirična komedija, tragikomedija, groteska.

(William Shakespeare: *Kakor vam drago*, Anton Tomaž Linhart: *Županova Micka*, Tone Partljič: *Moj ata, socialistični kulak*)

A. Tomaž Linhart: Županova Micka

Lutkovna igra je dramska predstava, v kateri odrsko dogajanje prikazujejo lutke (marionete, ročne lutke, senčne lutke ...).

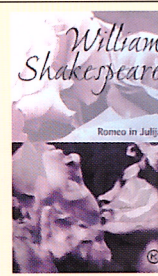
Radijska igra je namenjena poslušanju prek radia, kasete ali zgoščenke in je temu tudi prilagojena. Osebe veliko govore, vidno dogajanje ponazarjajo zvoki, ki vzpostavljajo različne slušne vtise. (Fran Milčinski-Ježek: *Zvezdica Zaspanka*, Alenka Goljevšček: *Zakaj avto zjutraj noče vžgati*)

F. Milčinski-Ježek: Zvezdica Zaspanka

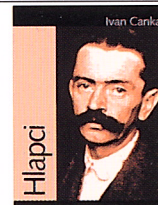
Televizijska igra je prilagojena možnostim in zahtevam televizijskega medija. Ima preprosto sceno in je osredotočena na dramsko dogajanje in dialog. Navadno ima sodobno tematiko. Ločimo **nadaljevanke** (zgodba se nadaljuje v več delih) in **nanizanke** (nastopajo iste osebe, vendar vsaka posamezna zgodba obravnava zaključen dogodek). (Igor Torkar, Saša Vuga)

Tragedija (žaloigra) je vrsta dramskega besedila. Določa jo tragičnost junaka (rodu), ki je dober, plemenit, junaški. Za vsako ceno poskuša doseči cilj, bremeni ga usodna krivda, zmeta, značaj (čemur se ne more izogniti), zato doživi poraz. Telesno propade, a moralno (njegova misel, ideja) zmaga. Tragedija je zgrajena po **dramskem trikotniku**. Izraz označuje potek literarnega dela (tragedije, novele ...) v petih stopnjah: zasnova, zaplet, vrh, razplet, razsnova. (William Shakespeare: *Romeo in Julija*, Julij Cezar)

W. Shakespeare: Romeo in Julija

Drama je besedilo, ki označuje sodobno igro z vsakdanjim dogajanjem, katerega konflikt je ob koncu razrešen (lahko tudi srečno). Poznamo veliko oblik drame, od religioznih misterijev, miraklov, moralitet do poetičnih, absurdnih dram in drugih žanrov. (Ivan Cankar: *Hlapci*)

Ivan Cankar: Hlapci

Operno besedilo (libreto) – Opera je dramsko glasbeno delo z besedilno spremljavo. Besedilo se pogosto podreja glasbi.

LITERARNA SREDSTVA

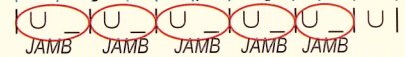
Ritem je urejeno gibanje (utripanje, ravnanje po taktu). Večina pesmi je zapisana v nekem ritmu.

Metrum je bil pri starih Grkih določeno zaporedje kratkih in dolgih zlogov, danes pa pomeni menjavanje poudarjenih in nepoudarjenih zlogov.

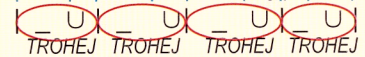
Stopica je osnovna metrična enota. Poudarjen zlog je označen s črtilco **_**, nepoudarjen pa s polkrožcem **U**. Ločimo dvoizložne, triizložne stopice.

Dvoizložne stopice

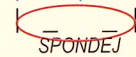
jamb U _ |De|žul|je. |Ti|ho|pa|da|jo|vi|ša|ve. | (B. A. Nov)

trohej _ U |Sko|zi|svet|še|zme|raj|pi|ha. | (B. A. Nov)

spondej _ _ |Kdor|zna! | (F. Prešeren)

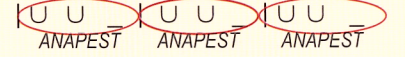

Trizložne stopice

daktil _ U U |Oč|ka. |pa|kaj|je|v|tej|zla|ti|ig|ra|čki? | (O. Župan)

anapest U U _ |Ko|ne|koč. |spo|što|va|ni|gos|pod ... | (B. A. Nov)

amfibrah U _ U |Me|ta|fo|ra|je|je|zi|kov|na|ob|li|ka ... | (B. A. Nov)

Metrična shema je tloris pesmi. Z njo ponazorimo menjavo poudarjenih in nepoudarjenih zlogov.

- Verz je ena vrstica pesmi. Zgrajen je iz različnega števila zlogov, stopic.
- Verzi so lahko **istostopični** (same enake stopice v verzu) in **raznostopični**.

Svobodni (prosti) verz ni podvržen strogim pravilom in ni enakomernih stopic.

Vrste verzov glede na število stopic v verzu

- enostopični (**monometer**), peterostopični (**pentameter**), dvostopični (**dimeter**), šesterostopični (**heksameter**), tristopični (**trimeter**), sedmerostopični (**heptameter**), štiristopični (**tetrameter**), osmerostopični (**oktameter**).

Stalne oblike verzov

srbski in hrvaški deseterec	5 trohejev (<i>pogost v ljudskih pesmih</i>)
španski osmerec	4 troheji (<i>v romanci</i> F. Prešeren: <i>Turjaška Rozamunda</i>)
angleški blankverz	5 jambov (<i>Shakespeare</i>)
italijanski enajsterec (endekasilabo)	5 jambov, danes tudi trohejev (<i>v sonetu – F. Prešeren: Apel in čevlji</i>)
grški šesterec (heksameter) in peterec (pentameter)	6/5 daktilov (<i>Homer: Iliada, Odiseja</i>)

Glede na to ali so stopice v verzu popolne, ločimo:

popoln (akatalektičen) verz

stopice so popolne (celotne) | _ U | _ U | _ U |

nepopoln (katalektičen) verz

zraven popolnih stopic ostane poudarjen zlog | _ U | _ U | _ U | _

nadštevilčen (hiperkatalektičen) verz

zraven popolnih stopic ostane nepoudarjen zlog | U _ | U _ | U _ | U

Posebnosti v verzu:

razloka (diareza) – odmor na koncu stopice

zareza (cezura) – odmor sredi stopice

verzni (miselni) prestop (enjambement) – Misel se v enem verzu ne konča, ampak sega v naslednjega. Primer:

O, blažen bodi čas pomladnih dni
in blažen mesec, leto, blažen kraj,
kjer bil od dvoje lepih sem oči

tako prevzet, da sem njih suženj zdaj. (F. Petrarca: O, blažen bodi ...)

KITICA

dvostišje (distih) – 2 verza; najkrajša kitica

trivrstičnica (tercina) – 3 verzi

štirivrstičnica (kvartina) – 4 verzi

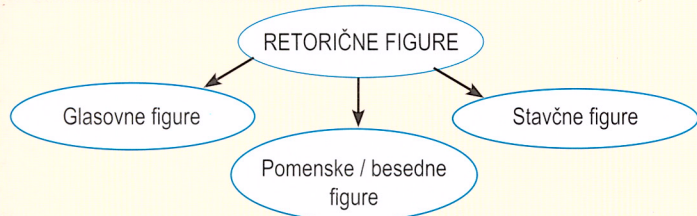
šestvrstičnica (sekstina) – 6 verzov

osemvrstičnica (oktava) – 8 verzov

desetvrstičnica (decima) – 10 verzov

V moderni poeziji je pogost **svobodni verz**. Obliko pesmi, ki ni razdeljena na kitice, imenujemo **stihija**.

RETORIČNE FIGURE

Figura je na poseben način uporabljena beseda, besedna zveza.

Glasovne figure

Polni stik (rima)

Rima je sozvočje dveh ali več besed, kjer se ujema glasovi (samoglasniki in soglasniki) od zadnjega (poudarjenega) zloga naprej. Večinoma so na koncu verza – **končne rime**. Poznamo tudi **začetne** in **notranje** rime.

moška rima – rima se zadnji poudarjeni zlog (labod – robot)

ženska rima – rimata se zadnja dva zloga (beseda – soseda)

tekoča rima – rimajo se zadnji trije zlogi (mravljičica – pravljica)

Vrste rim

vrsta	skema	primer	glas
zaporedna	aabb	Nespametno ljudstvo, čemu-li tvoj stok?	a
S. Gregorčič: Izgubljeni raj		Na delo! Ne nosi mi križema rok!	a
		Povrni se samo v prvotnost nazaj,	b
		in našlo povsodi prvotni boš raj!	b
prestopna	abab	Rima je spomin jezika,	a
B. A. Novak		ki se po čarobni sledi	b
		zvočnega dotika	a
		vrne k že pozabljeni besedi.	b
oklepajoča	abba	Je samotni borov gozd.	a
K. Kovič		Je neskončni dih prostorja.	b
		Je dišeča smolna skorja.	b
		Je dišeči, zreli grozd.	a
pretrgana	abcb	Le jokaj ali se ne jokaj,	a
J. Stritar: Pesmi		kaj to, deklè, je meni mar?	b
		Bolj ljubim jo, ko vse, ko tebe,	c
		in bolj jo ljubil bom vsikdar!	b
verižna	aba bab	Otrpnili so udje mi in sklepi	a
F. Prešeren: Sonetje nesreče		in okamnelo je srcé preživo,	b
		duhá so ukrótili nadlog oklepj;	a
		strah zbežal je, z njim upanje goljufivo;	b
		naprej me sreča gladi ali tepj,	a
		me tnaló našla boš neobčutljivo.	b

povratna

F. Prešeren

abc abc

Preslabe peti boje vam sloveče
pojo Kranjic lepoto moje strune
in tvojo čast, neusmiljena devica!

Pojo ljubezni moje vam nesreče,
kakovi revež je, ki ga presune
'z oči nebeških vržena puščica.

zaobrnjena

V. Taufer

abc cba

Na tiho goro cesta vodi.

Ob njej zaznamovane so postaje,
na vsaki se blesti mogočen križ.

Popotnik, ki po cesti tod hitiš,
namenjen v bližnjem ali daljne kraje
postoj ob njih, dejanja svoja sodi.

zapletena – avtorju lastna razporeditev rimanih zlogov

Samoglasniški stik ali **asonanca** je ujemanje samoglasniko dveh ali več zlogih. (voda – soda – koda)

moška – ujema se en samoglasnik na koncu verza

ženska – ujemata se dva samoglasnika

tekoča – ujemajo se trije samoglasniki

Soglasniški stik ali **aliteracija** je ponavljanje soglasnikov v v zu, pesmi. (Peter počasi pripelje pando proti Petrolu.)

Sličnoglasje ali **onomatopoiija** je oponašanje glasov nara (zasliši na nebu se strašno vršenje ...)

Pomenske ali besedne figure

Preneseni pomen (metafora) zvezda noči

(Pomen besede ali besedne zveze prenesemo iz običajnega pomanja v novo – metaforično pojmovanje.)

Primer (komparacija) Njene oči so kot čokolada.

(Dva pojma primerjamo na osnovi podobnosti. Pomagamo se vezniki kot, kakor, ko.)

kot, kakor

(Stalni) u/okrasni pridevek (epiteton ornans): zlato (sonce)

(Stalni ukrasni pridevek je pridevnik, ki je postavljen ob pojmu, pojasni ali izpostavi njegove lastnosti.)

Poosebitev (personifikacija): medved je spregovoril

(Poosebitev imamo takrat, kadar živalim, rastlinam, predmetu pojmom pripišemo človeške lastnosti.)

Stalno reklo (fraza): zatrapati se do ušes

(Stalna rekla ali fraze so besedne zveze, ki se uporabljajo sku in imajo v taki uporabi popolnoma drugačen pomen, kot ga im osnovne besede iz besedne zveze.)

Zamenjani pomen – preimenovanje (metonimija):

(V metonimiji zamenjamo običajno besedo s kakšno drugo bes do, ki je v neki povezavi z osnovno besedo.)

Lastnika z lastnino Ilihovi so pogoreli.

(Ne oni, ampak njihovo imetje.)

Kraj s prebivalci Vsa dvorana je navdušeno ploskala.

(Ni ploskala dvorana, ampak obiskovalci.)

Orodje z delom ali To obleko so urezale slabe škarje.

lastnikom (Obleke niso urezale škarje, ampak slab kroj)

Posodo z vsebino Pojedel je cel krožnik.

(Ni pojedel krožnika, ampak njegovo vsebino)

Avtorja z delom Prebiram Cankarja.

(Ne prebira Cankarja, ampak njegove knjige)

Simbol z Zlata prstana sta ju povezala.

zaznamovanim (Nista ju povezala prstana, ampak poroka.)

LITEORIJA

Zbir literarne teorije za višje razrede osnovne šole

Avtor: mag. Irena Kandrič Koval

Prelom: Studio Signum

Stavčne figure

Ponavljjanje (iteracija)

Pripev (refren) je verz ali kitica, ki se ponavlja. Veže poezijo in glasbo. *Nazaj v planinski raj!* (S. Gregorčič)

Podvojitev (geminacija) je zaporedno ponavljanje iste besede ali besedne zveze.

xxx, xxx ..... **te nič, te nič** ne miče (S. Gregorčič)

Anafora je ponavljanje na začetku verza.

xxx ..... **tu zelen dol in breg,**

xxx ..... **tu** cvetje že budi se (S. Gregorčič)

Epifora je ponavljanje na koncu verza.

..... **xxx** *Gorje mu, ki v nesreči biva **sam,***

..... **xxx** *a srečen ni, kdor srečo uživa **sam***
(S. Gregorčič)

Epanalepsa je ponavljanje iste besede ali besedne zveze na začetku prvega in koncu drugega verza.

xxx ..... **Zakaj nazaj?**

..... **xxx** *Ne vprašajte **zakaj.*** (S. Gregorčič)

Anadiploza je ponavljanje iste besede ali besedne zveze na koncu prvega in začetku drugega verza.

..... **xxx** *Tedaj **nazaj,***

xxx ..... **nazaj** v planinski raj. (S. Gregorčič)

Mnogovezje (polisindeton)

mnogo veznikov: **in gaj in plan in log** ... (J. Mum)

Brezvezje (asindeton)

izpust veznikov: *Prišel, videl, zmagal.* (G. J. Cezar)

Vzklik (eksklamacija)

povemo vzklično: *Gorje, kdor nima doma!* (S. Jenko)

Retorično (govorniško) vprašanje in odgovor

postavimo vprašanje, poznamo odgovor: *O, devojka ti, ob oknu slone, si li čula ta vrisk, plakajoč skozi noč: o zbogom, domovina?!* (O. Župančič)

Nagovor (apostrofa)

nagovorimo nekoga: *Deklica moja, kdaj me obiščeš?*

Stopnjevanje (klimaks): *Ne boj, mesarsko klanje.* (F. Prešeren)

Pretiravanje (hiperbola): *Kri je tekla v potokih.* (F. Prešeren)

Obrat (inverzija)

spremenjen vrstni red v stavku: *Francka je spravila desetico in ... jo je izpreletelo sladko* (I. Cankar)

Prispodoba (alegorija)

prikazuje abstraktni svet v konkretni obliki: *veriga – suženjstvo, srce – ljubezen.*

Pomanjševanje/skromnost (litota)

Na Dunaju mi je šlo slabo. (I. Prijatelj)

Zamolck (aposiopeza)

slutimo nadaljevanje: *Da mi ne rečeš nobene več, sicer...*

Izpust (elipsa)

izpustimo besedo: *Ti očeta do praga; sin tebe čez prag.* (ljudska)

Posmeh (ironija)

se posmehujemo: *S tem si me pa res razveselila (= razžalostila).*

Bistroumni nesmisel (oksimoron)

zveza dveh izključujočih se pojmov: *sijajno uboštvo.*

Vzporednost (paralelizem)

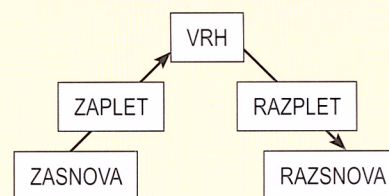
isto stvar označimo s sorodnimi izrazi: *Hotela sem mu pomagati, mu vlihi poguma, ga spet spraviti na noge.* (J. Trdina)

Soobčutek (sinestezija)

zlitje več občutkov, npr. sluha, vida, vonja: *šumeča modrina vonjave.*

POJMI POVEZANI Z LITERARNO TEORIJO

Dramski trikotnik – značilen potek literarnega dela (drame vele) v petih stopnjah: **zasnova, zaplet, vrh, razplet, razsno**

Literarnozgodovinska obdobja – Literarni zgodovinarji razdelijo osnovni podobnih načinov – besednega oblikovanja (smeri, šole, ledarjev (stoletja, desetletja), zgodovinskih dogajanj, s približevanjem likovni smeri – literaturo na obdobja in smeri. Pri nas so se uveljavile naslednja poimenovanja: **srednji vek, pismenstvo, reformacija, protestantizem, protireformacija in barok, razsvetljenstvo, pramantika, romantika, realizem, naturalizem, moderna, književnost med obema vojnoma, književnost NOB, sodobna književnost**

Antologija je zbirka literarnih del (pesmi, proze, dramatike) različnih avtorjev, urejena po vnaprej določenih pravilih.

Dejanje (akt) je zaključena enota dramskega dogajanja, ki je zunaj označena z dviganjem in s spuščanjem zavese. Dejanje deli na prizore.

Deklamacija in recitacija pomenita umetniško podajanje literarnih del.

Didaskalije (odrska navodila) so opombe v dramskem besedilu, ki režiserju in igralcem služijo kot usmeritve.

Ilustrator ustvarja ilustracije, ki so slikovno dopolnile besedilo knjigi.

Komična perspektiva je perspektiva, ki vzbuja smeh.

Leposlovje, beletristika – S tema izrazoma so v 18. in 19. stoletju označevali literarno umetnost v celoti (tudi trivialno literaturo).

Literarna kritika je ocena nekega dela in vrednotna sodba njemu. Z njo **literarni kritik** poda svoj pogled na ločitev umetnih del od neumetniškega.

Literarna teorija je veda, ki raziskuje literaturo, premišljuje o ukvarjanju se z vprašanji o bistvu literature, njenem obstoju, prejetih njenih temeljnih zvrstih in strukturo literarnega dela. Strokovnjaki, ki se ukvarja s tem področjem, je **literarni teoretik** (Matjaž Kušar, Janko Kos).

Literarna zgodovina je veda, ki besedilo opazuje kot dejanski pojav, v času (v literarnem obdobju), v katerem je nastalo; z avtorjem na tem področju je **literarni zgodovinar** (Anton Slovc, Boris Paternu, Franc Zdravec).

Literarni večer je prireditve (običajno ob večerih), kjer poteka predstavitev, branje leposlovnih del.

Odlomek je objavljen del besedila, ki je vzet iz pesniškega, proznega ali dramskega dela.

Poetika je nauk o bistvu in zvrsteh pesništva, širše literature del literarne teorije. (Aristotel: *Poetika*)

Prevod literarnega dela je umetniški prenos in prevod izbranega besedila, ki poskuša poistovetiti izvirnik.

Prizor je najmanjša enota drame. Več prizorov tvori dejanje. Z novim prizorom se na odru spremeni igralska zasedba.

Razstava knjig so zbrane, urejene in javno predstavljene knjige določenega avtorja ali knjige s skupno temo, zvrstjo.

Stilistika je nauk o dobrem slogu ali načinu pisanja.

